

Abstrakt

Právní problematika ochrany biodiverzity, doktorská dizertační práce

JUDr. Jiří Zicha, školitel: prof. JUDr. Milan Damohorský, DrSc.

Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra práva životního prostředí

Praha, září 2010

Cílem práce je konfrontovat stávající právní a institucionální rámec ochrany biodiverzity s biologickými principy a nejzávažnějšími příčinami jejího ohrožení, a přitom zhodnotit, do jaké míry jsou tyto systémy a jevy v souladu, případně kde existují mezery či nedostatky. Jako metoda této konfrontace je zvolen přehled a rozbor relevantních pramenů práva a dalších souvisejících informací v kontextu jednak jednotlivých úrovní biodiverzity, dále pak v kontextu některých vybraných věcných a právních souvislostí. S ohledem na charakter biodiverzity, která podobně jako další složky životního prostředí příliš nerespektuje člověkem uměle vytvořené hranice, je klíčové mezinárodní právo celosvětového, případně regionálního významu. V případě mořského prostředí, které je do značné míry homogenní z hlediska svých fyzikálních i ekologických vlastností to platí téměř bezvýhradně. V prostředí pevninském lze fragmentaci fyzikálními a geografickými podmínkami pozorovat, pokud jde o právní režim, tak do hry mnohem výrazněji vstupují jednotlivé státy, a to jednak svými vlastními normami, ale i způsobem, jakým naplňují závazky vyplývající pro ně z práva mezinárodního. V rámci jednotlivých témat tak těžiště zkoumání leží v právu mezinárodním, pozornost je věnována také některým specifikám práva evropského, respektive unijního, v případě relevance je zmíněno, jakým způsobem k řešení konkrétních problémů přistupuje vnitrostátní úprava, a to zejména česká, případně švédská, s níž měl autor možnost se blíže seznámit během studijní stáže uskutečněné v rámci doktorského studijního programu.

Od zvolené metodologie se odvíjí struktura práce. Po stručném úvodu je ve druhé kapitole přiblížen obsah pojmu biodiverzita, důvody, přístupy a cíle její ochrany, v kapitole třetí jsou pak zmíněny subjekty, které se nejzásadněji měrou podílejí na aktivitách s ochranou biodiverzity souvisejících. Jádrem práce má být kapitola čtvrtá, která se věnuje právní problematice ochrany jednotlivých úrovní biodiverzity, tedy rozmanitosti ekosystémů, druhů a genů. Kapitola pátá pak nastiňuje některé souvislosti možné integrace ochrany biodiverzity do souvisejících sektorů, jejich právních režimů, respektive do souvisejících právních režimů v obecném smyslu. Šestá kapitolu tvoří závěr, ve kterém jsou kromě bilance stávajícího

právního stavu, aplikační praxe a jejich problémů nastíněny také návrhy na možné či žádoucí změny.

Na úrovni ekosystémové lze považovat mořské právo jak celosvětového, tak regionálního významu za poměrně kvalitní a propracovaný základ pro ochranu a využívání nejrozsáhlejšího světového ekosystému. Nicméně zejména nedostatky znalostí všech procesů a souvislostí, které v něm pobíhají, společně s uplatňováním partikulárních zájmů jednotlivých států vedou k neschopnosti či neochotě odpovídajícím reagovat na pokračující degradaci tohoto prostředí, ať už z důvodu nadměrného využívání zejména rybolovem, pokračujícího znečišťování či neadekvátní ochranou jen nepatrného zlomku mořského území. Všechny tyto aspekty se pak nejvýrazněji projevují také v pobřežních ekosystémech, které jsou v současnosti těmi nejohroženějšími. Provázanost problematiky ohrožení biodiverzity s průvodními jevy změny klimatu se nejvýrazněji projevují v ekosystémech ostrovních. Za nejpropracovanější lze považovat právní režim týkající se polárních ekosystémů v Antarktidě, zatímco využívání a ochrana Arktidy se odehrává toliko na bázi mezinárodní spolupráce, do budoucna však lze očekávat narůstající potřebu vytvoření právního rámce také pro tuto oblast. Na výzvy plynoucí z dopadů změny klimatu, které se v polárních ekosystémech projevují podobně intenzivně jako v těch ostrovních, však není schopen reagovat sám o sobě ani Antarktický smluvní systém a reakce na ně je z převážné míry odpovědností smluvních stran UNFCCC. To obdobně platí také ve vztahu k mořským, lesním i dalším typům ekosystémů, včetně vnitrozemských vodních. Jejich právní rámec lze považovat za zcela nedostatečný a neodpovídající jejich ekologickému významu a významu ekosystémových funkcí, které lidem poskytují. Horským ekosystémům je věnována pozornost pouze nepřímou prostřednictvím ochrany ostatních typů ekosystémů, které se v těchto oblastech vyskytují. Mezi ně často patří lesní ekosystémy, které však pro mezinárodní společenství mohou symbolizovat jeho neschopnost a neochotu se navzdory všeobecně vnímané potřebě dohodnout. Z hlediska ochrany biodiverzity je absence odpovídajícího právního režimu světových lesů zcela zásadní. Odlesňování přitom bezprostředně souvisí s další narůstající globální environmentální hrozbou, kterou je dezertifikace. V jejím případě lze shodu, které se mezinárodnímu společenství ve formě UNCCD podařilo dosáhnout, vnímat jako pozitivní. Pro využívání ostatních suchých ekosystémů pak platí to, co do jisté míry pro všechny ostatní typy ekosystémů, nejvíce pak obdělávané a městské, a sice že jejich ochrana a případné zachování je do velké míry provázáno s řadou dalších sektorů lidské činnosti a jejich právních rámců.

Druhová diverzita je nejlépe uchopitelnou, pochopitelnou, měřitelnou a v důsledku také nejsnadněji regulovatelnou úrovní biodiverzity, což se projevuje tím, že v podstatě všechny prameny práva ochrany biodiverzity celosvětového významu a naprostá většina pramenů významu regionálního, stejně jako právní řády vnitrostátní věnují ochraně a využívání druhů pozornost. Přitom je však rozhodující, kterým druhům a v jaké podobě se tato pozornost projevuje. Na celosvětové úrovni byla dosud kromě obecných proklamací uvedených v CBD nalezena shoda jen ve vztahu k regulaci obchodu s některými ohroženými druhy a k ochraně stěhovavých druhů. Relativně propracovaný právní základ ochrany mořských ekosystémů se projevuje i v rovině druhové prostřednictvím řady pramenů práva týkajících se využívání mořských druhů. Ochrana a využívání pevninské druhové diverzity je z velké části ponecháno také úpravě právem vnitrostátním. Specifickou problematikou jsou invazivní nepůvodní druhy, kterým je sice věnována pozornost v řadě právních norem a dokumentů *soft law*, zatím však pouze spíše v deklaratorní rovině a bez efektivního uplatnění v praxi, což do značné míry souvisí s interdisciplinárním charakterem této problematiky.

Genetická diverzita je, na rozdíl od druhové, uchopitelná a pochopitelná výrazně obtížněji, což však nic nemění na jejím významu. Právní zakotvení jejího využívání a ochrany se zatím omezuje na některá vybraná témata, konkrétně na živé modifikované organismy a z nich plynoucí možná rizika, či na genetické zdroje pro výživu a zemědělství. Mezinárodní společenství však má aktuálně ambici stanovit detailnější právní rámec pro využívání všech genetických zdrojů. Jedná se o úkol velmi komplikovaný nejen z hlediska přírodovědného a politického, ale také právního, jelikož také v tomto případě se jde o téma, které se prolíná celou řadou sektorů lidské činnosti, zejména bezprostředně souvisí s mezinárodním obchodem, ochranou práv k duševnímu vlastnictví či postavení domorodých obyvatel a jejich právních systémů. Lze očekávat, že výsledek vyjednávání o těchto otázkách může poměrně výrazně ovlivnit další vývoj celosvětových aktivit na ochranu biodiverzity.